

ЯКІСТЬ ОСВІТИ ТА ЇЇ ОЦІНКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Кульчицька А.В.,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної та соціальної психології

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

(м. Луцьк, Україна)

The article describes the results of the analysis of the higher education in Ukraine in view of its quality and prospects concerning both European and world integration. The criteria for evaluation of education quality are pointed out. The comparative analysis of the American, European and Ukrainian systems of higher education is presented.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Орієнтація соціально-економічного розвитку України на міжнародні стандарти якості життя людини, в тому числі професійної; зростання питомої ваги, ролі і значення міжнародних соціально-економічних відносин та соціально-культурних зв'язків потребує, в першу чергу, інтеграції освіти України у міжнародний освітній простір.

В умовах становлення суспільства, основою якого є знання, вища освіта набуває пріоритетного значення для розвитку окремих країн та світу в цілому. Сфера вищої освіти одночасно стає активним учасником, рушійною силою та каталізатором основних тенденцій суспільного розвитку на сучасному етапі. Тенденції до інтеграції освітніх процесів, які продикувані Болонською угодою, значним чином впливають на модернізацію освіти, що відбувається в Україні. Це актуалізує необхідність створення єдиного освітнього простору, основними ознаками якого є якість освіти, мобільність студентів, викладачів, дослідників, багатогранність та гнучкість змісту освітніх програм і технологій їх реалізації з урахуванням національних традицій, автономії й академічної свободи вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цим питанням присвячено низку досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, таких, як: А.Алексюк, М.Аллен, М. Арчер, Р.Барнетт, У.Бек, Я. Болюбаш, Д. Белл, Є.Белозерцева, С.Вітвицька, Б.Вульфсон, О.Глузман, С.Головко, В.Жуков, Ф.Кайзер, І.Кобиляцький, Ю. Коваленко, А. Кульчицька, Л. Нечепоренко, Л. Рувінський, Г.Уолфорд, Ф.Хміль та ін.

У ході аналізу останніх досліджень та публікацій, в яких започаткована систематизація даної проблеми, ми дійшли висновку, що важливим є визначення, аналіз та структуризація різних груп показників оцінювання якості освіти. В процесі оцінки та співставлення, на наш погляд, доцільно порівнювати блоки показників, які оцінюють споріднені риси (характеристики) об'єктів дослідження [2; 3; 4].

Як критерії оцінки якості надання освітніх послуг були виділені: фактори безпосереднього впливу на якість навчального процесу та умови надання освітніх послуг.

У свою чергу фактори безпосереднього впливу деталізуються, як:

1. Кадрове забезпечення підготовки фахівців (у відсотковому співвідношенні доктори і кандидати наук, які є штатними співробітниками ВНЗ, та доктори і кандидати наук, які оформлені за сумісництвом).

2. Навчально-методична підтримка навчального процесу (% навчальних дисциплін, які забезпечені навчально-методичними матеріалами; бібліотечний фонд ВНЗ).

3. Наукова діяльність (організація та участь в конференціях студентів та викладачів; кількість наукових публікацій студентів та викладачів; проведення наукових семінарів; функціонування докторантури, аспірантури, наукових шкіл на базі ВНЗ).

Умови надання освітніх послуг передбачають:

1. Рівень акредитації.

2. Стан матеріально-технічної бази ВНЗ:

- забезпеченість спеціально обладнаними приміщеннями та засобами електронно-обчислювальної техніки (обсяг аудиторного фонду, лабораторій, комп'ютерних класів, наявність робочих приміщень для професорсько-викладацького складу);

- функціонування об'єктів соціально-побутового призначення (їдальні, буфетів, клубів культури, спортивних комплексів, забезпеченість студентів гуртожитком).

3. Корпоративна культура:

- рівень підтримки педагогічним персоналом місії ВНЗ;

- рівень підтримки допоміжним персоналом місії ВНЗ;

- рівень підтримки обслуговуючим персоналом місії ВНЗ;

- рівень виконання вимог до студентів.

Однак в ході теоретичного аналізу виявилось, що недостатньо дослідженим залишається питання порівняння критеріїв якості освіти в Україні та за рубежом. Виявлена проблема лягла в основу мети та завдань нашого дослідження.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою нашого дослідження є теоретичний аналіз системи вищої освіти в Україні з огляду на якість надання освітніх послуг та її перспективи щодо європейської та міжнародної інтеграції. У відповідності до мети були поставлені та вирішені такі завдання:

- виокремлення адекватних критеріїв оцінки якості освіти;

- здійснення аналізу якості освіти в Україні;

- здійснення аналізу американської та європейської систем вищої освіти;

- проведення порівняння американської, європейської й української систем вищої освіти для визначення напрямів удосконалення системи освіти в Україні.

У якості інформаційної бази дослідження використані: Закон України «Про вищу освіту», матеріали Міністерства освіти і науки України щодо ліцензування та акредитації, звітність ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова цивілізація, переступивши поріг третього тисячоліття, ставить перед освітніми закладами особливо відповідальні завдання: сформувати молоду людину, спроможну не просто пристосуватись до складних умов буття, але й творчо впливати на навколишній світ, створюючи соціокультурне середовище, умови, які нададуть можливість людині стати особистістю, розкрити свої потенційні можливості, вільно спілкуватись та самовдосконалюватись. Інтенсивно розвивається міжнародний освітній простір, в який поступово вписується й вітчизняна система освіти.

У більшості економічно розвинених країн світу застосовується змішане державно-громадське регулювання ринку освітніх послуг.

У країнах, де існує практика видачі державних дипломів, зокрема в Україні, поки що регулювання ринку освітніх послуг здійснюється винятково державою.

Предметом державного регулювання ринку освітніх послуг є умови навчання й отримання освіти та якість підготовки фахівців. Названі аспекти регулюються Законом України «Про освіту», Положенням про ліцензування закладів освіти, Положенням про акредитацію вищих закладів освіти та іншими нормативно-правовими документами [1].

Надзвичайно важливе значення має розроблення й упровадження національних стандартів освіти. Стандарти освіти складаються з трьох частин [4]:

1. Освітньо-кваліфікаційні характеристики, що відповідають на запитання «кого готувати?», «яким вимогам мають відповідати дані фахівці?»

2. Освітньо - професійні програми, які відповідають на запитання «як готувати фахівців» і визначають обсяг і зміст нормативних дисциплін.

3. Засоби державної діагностики, тобто інструментарій оцінювання та контролю знань.

Сьогодні, в умовах євроінтеграційних процесів, ми маємо можливість урахувати зарубіжний досвід створення національних стандартів освіти.

Зокрема в українських та зарубіжних вищих навчальних закладах відрізняються процеси акредитації. В Україні акредитація проводиться Державною акредитаційною комісією. Акредитація є обов'язковою процедурою, якщо ВНЗ хоче видавати дипломи державного зразка. У США, наприклад, ця процедура проводиться громадською організацією – Американською Асамблеєю університетських бізнесшкіл (AACSB) [3], пропонують програми з присудженням ступеня магістра, але тільки третина закладів задовольняють вимоги AACSB. Не отримують акредитації ті університети, які приймають слабо підготовлених абітурієнтів, а також ті, що не мають відповідних бібліотек та сучасних комп'ютерних класів [5].

Найбільш цінним досягненням американських стандартів, на нашу думку, є те, що вони комплексно охоплюють 11 базових дисциплін, а 12-а дисципліна присвячена взаємозв'язкам між ними. Взаємозв'язки між дисциплінами, наведені у 12-й дисципліні, допомагають студентам сформувати загальне розуміння фаху.

На жаль, у вітчизняних освітньо-професійних програмах як складових українських стандартів освіти горизонтальні зв'язки між окремими предметами не окреслені так чітко.

У них визначають структурно-логічну схему, обсяг і зміст навчальних дисциплін і, відповідно, їх обов'язкове включення до навчальних планів. Сьогодні на бакалаврському рівні нормується більше 60% дисциплін, а на магістерському – 40-60%.

Водночас, досвід американської та європейської освіти переконливо засвідчує доцільність зменшення кількості нормативних дисциплін. Наприклад, у вищих навчальних закладах Польщі їхня частка не перевищує 30 %.

Ще одна складова українських стандартів освіти – єдиний підхід до оцінки якості знань студентів різних вузів забезпечують засоби державної діагностики. Інструментарій оцінювання й контролю представлений контрольними завданнями як з окремих дисциплін, так і комплексними контрольними роботами для кожної спеціальності. Ця третя складова стандартів освіти повинна бути органічно поєднана із вдосконаленням внутрішньовузівської системи поточного контролю знань студентів.

Нинішні критерії ефективності роботи всіх без винятку вищих навчальних закладів різного рівня розроблені Міністерством освіти і науки України у вигляді переліку нормативних показників діяльності, закріплених у стандартах освіти. Ці

стандарти включають розділи, що відображають: загальну характеристику ВНЗ, формування контингенту студентів, зміст освіти, кадрове забезпечення навчально-виховного процесу, матеріально-технічне забезпечення навчального процесу, науково-дослідну діяльність і міжнародні зв'язки, фінансово-господарську діяльність, стан розвитку соціальної сфери, якість підготовки і використання випускників.

Акредитаційні вимоги становлять кількісні показники, відхилення від яких може бути тільки позитивним, тобто вони є нижньою межею рівня акредитації. Основними питаннями, які контролюються, є:

- 1) готовність студентів-випускників кожної спеціальності до професійної діяльності та їх використання;
- 2) рівень фундаментальної підготовки студентів з напрямів підготовки, що атестуються;
- 3) формування контингенту студентів;
- 4) кадрове забезпечення навчально-виховного процесу;
- 5) рівень розвитку матеріально-технічної бази;
- 6) організаційне та програмно-методичне забезпечення навчального процесу;
- 7) науково-методична діяльність;
- 8) фінансово-господарська діяльність та стан розвитку соціальної сфери.

Західні стандарти освіти враховують не тільки статичні показники офіційної звітності, але і перспективні плани, стратегію розвитку університету, бачення перспектив і своєї соціально-освітньої місії.

Взагалі прийнятий у нас склад критеріїв та показників стандартів якості освіти, за якими проводиться акредитація навчальних закладів, суттєво відрізняється від їх складу як у країнах Європи, так і в США (табл. 1) [2, 5, 6].

Таблиця 1

Склад критеріїв для акредитації навчальних закладів освіти країн Європи, в США та в Україні

Європейська система оцінки й поліпшення якості - equis	Міжнародна асоціація освіти AACSB	Україна
Місія і зміст діяльності	Місія та цілі діяльності	Концепція діяльності
Студенти (набір, рух контингенту, працевлаштування, допомога в розвитку кар'єри)	Студенти (набір, рух контингенту, працевлаштування, допомога в розвитку кар'єри)	Студенти (набір, рух контингенту)
Якість програм	Зміст навчальних планів і оцінка	Зміст освітньо-професійних програм і навчальних планів
Особистий розвиток (формування у студентів практичних навичок професійної діяльності)		Практична підготовка студентів
Дослідження і розвиток (пріоритети наукових досліджень викладачів, результативність, інновації)	Інтелектуальні внески	Наукова робота викладачів

Внесок у розвиток суспільства		
Викладачі (кількісний та якісний склад, політика управління та розвитку)	Склад викладачів та їхній розвиток	Викладачі (кількісний та якісний склад)
Ресурси (фінанси, приміщення і обладнання, бібліотека, інфраструктура нових технологій)	Ресурси для навчального процесу	Ресурси (приміщення й обладнання, бібліотека, допоміжна інфраструктура, Інтернет)
Зв'язки з корпоративним світом		
Міжнародне співробітництво		
	Персональна відповідальність викладачів	

Кожний із наведених у табл.1 критеріїв, прийнятих у системах акредитації у країнах Заходу та США, деталізується значною кількістю показників. Процес акредитації навчального закладу досить тривалий, займає від трьох до шести місяців і служить розв'язанню трьох основних завдань: наданню об'єктивної інформації про навчальний заклад для студентів та працевластців; використанню еталонного інструментарію для об'єктивної порівняльної оцінки навчальних закладів; сприянню підвищенню якості підготовки фахівців.

Для розв'язання тих чи інших проблем, що існують у системі вищої освіти України, не зайве використання досвіду не тільки інших західноєвропейських країн та Америки, але й сусідньої Польщі. Реформи в системі освіти у Польщі продовжуються з 1990 року. Закон про вищу освіту надав вузам автономію не тільки в питаннях зарахування абітурієнтів, але й забезпечив їх можливість самостійно складати програмну пропозицію. Навчальні заклади збільшили приїом на особливо популярні факультети та почали відкривати нові підрозділи, що викликало значні зміни у наборі факультетів. Суттєвим нововведенням стало відкриття відділень для підготовки спеціалістів у галузі управління у вузах, де раніше не здійснювалось навчання за даними спеціальностями – наприклад в політехнічних та педагогічних інститутах. Подібні зміни відбулися і в системі вищої освіти України [6].

Спільною рисою Польщі та України є те, що на початку 90-х років найчисленнішу групу складали студенти технічних та педагогічних факультетів. До кінці десятиліття кількість студентів управлінських відділень зросла більше, ніж у три рази, а слухачів технічних університетів більше, ніж у два з половиною рази. Порівняно нечисленний раніше контингент студентів факультетів суспільних наук збільшився більше, ніж у п'ять разів. Такі зміни стали відповіддю на запити ринкової економіки, що почала розвиватись та потребувала висококваліфікованих спеціалістів, а також на запити соціальної сфери, де потрібні спеціалісти із суспільних питань, здатні зайняти посади в новій державній та місцевій адміністраціях.

Однією з переваг, отриманих вузами в результаті прийняття Закону про вищу освіту в Польщі, є право самостійно визначати як зміст, так і методи навчання.

Відповідальність за цю частину діяльності вищих навчальних закладів Закон по-
клав на ради факультетів, а функції центрального керівництва зводяться до права
Головної Ради з питань вищої освіти встановлювати перелік факультетів, а також
визначати та затверджувати для них мінімум програмних вимог.

Загальною тенденцією в організації процесу навчання є, перш за все, відмо-
ва від занадто жорсткої структури програм і введення гнучких систем навчання,
тобто введення груп факультативних предметів та можливості вибору викладачів,
створення програмних модулів, що полегшують мобільність студентів, введен-
ня міжфакультетського навчання або надання студентам можливості вибирати
заняття зі всього набору дисциплін у рамках даного навчального закладу, а не
лише з переліку, передбаченого програмою конкретного ВНЗ. На противагу цьо-
му в Україні можливість вибору студентом дисциплін є ще чимось «іноземним»,
а впровадження цього нововведення також не завадило б запозичити у західних
колег [5].

Наведені вище факти засвідчують, що Україна та Польща мають певні спільні
та відмінні риси. Але слід підкреслити, що досвід сусідньої Польщі значною мі-
рою може бути використаний в Україні.

Порівняно з українськими стандартами американські та західні містять кілька
важливих розділів, які висвітлюють напрями та динаміку розвитку вищого на-
вчального закладу, зокрема: аналіз середовища та позиції закладу на ринку осві-
ти, бачення, місію, стратегічні цілі та можливості їх реалізації.

Таким чином, сформульовані відмінності у системі вищої освіти між Украї-
ною та країнами Європи та Америки підказують шляхи вдосконалення вітчизня-
ної освіти для організаційної та науково-методичної підготовки фахівців з управ-
ління.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту. Закон України //Голос України, 5 березня 2002 року.
2. Болубаш Я. Контури проблем гармонізації, національних та міжнародних
стандартів //Матеріали Міжнародного семінару, 27-28 травня 2004 року,
Львів. «Моделі гармонізації національних і міжнародних стандартів осві-
ти у контексті Болонського процесу». – С 19–21.
3. Коваленко Ю. Проблеми вищої школи // Вісник Тернопільської академії
народного господарства. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – с.202-
205.
4. Кремінь В. Підвищення ефективності вищої освіти і науки як дійового
чинника суспільного розвитку та інтеграції в Європейське Співтовари-
ство// Вища школа. – 2003. – №6. – С. 2–3.
5. Кульчицька А.В. Системи оцінки якості освітніх послуг вітчизняних та
зарубіжних вищих навчальних закладів //Вісник українського державного
університету водного господарства та природокористування. Економіка. –
Рівне. – 2003. – .С.422-428.
6. Хміль Ф.І. Ліцензування й акредитація – «сцілла» і «харібда» освітнього
процесу: про стандартизацію нормативних та організаційних підходів до
регулювання ринку освітніх послуг// Синергія. – 2001. – №2-3. – С.46-50.